

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Каверіної Альони Сергіївни
на тему «Довіра до конвергентних медіа в Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних
наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Проблема довіри здавна викликає дослідницький інтерес, адже саме довіра є підґрунтям суспільних відносин, важливою складовою соціального капіталу. В сучасних ситуаціях «непередбачуваності», «невизначеності», «відсутності чіткого розподілу між достовірним і фейковим», в ситуаціях ризику «невиправдання очікувань» довіра постає єдиним способом сформувати інституційні засади сталого функціонування соціальної системи. Також саме довіра виявляється найважливішим механізмом побудови соціальної кооперації і соціальної інтеграції. Таким чином можна констатувати, що актуальність нових наукових розвідок в царині аналізу полівалентності феномену довіри в сучасному науковому дискурсі значно зростає.

Між тим, у фокусі даної дисертаційної роботи знаходиться не поняття довіри у суспільстві взагалі, а значення довіри у процесі побудови відносин між мас-медіа та суспільством, масовою аудиторією, а далі й іншими соціальними інститутами. Отже, обрана авторкою тема дослідження складається з двох цікавих та вагомих компонентів – проблеми довіри до соціальних інститутів та особливостей розвитку медіапростору. Стрімкий розвиток медіапростору, його етапи та поява нових засобів масової інформації складають окремий об'єкт наукових досліджень. Останнім часом кількість робіт, присвячених вивченню процесу конвергенції, становленню нових медіа, зокрема соціальних, постійно зростає. Але при цьому авторці вдалося виокремити той аспект дослідження, який потребує соціологічного аналізу та концептуалізації.

Так, мас-медіа часто виступають посередником у формуванні довірчих відносин

між людиною та соціальними групами, організаціями, інститутами. При цьому ефективність і результативність формування довіри громадян до соціальних інститутів залежить від потужності впливу мас-медіа на їхню аудиторію. Отже, відкритим залишається питання, що полягає у можливості та способі формування мас-медіа громадської думки у ситуації стрімкої втрати рівня довіри аудиторії, яка спостерігається останні кілька років. Втрата довіри медійними організаціями водночас загострює кризу довіри у сучасному українському суспільстві в цілому, що торкається майже усіх соціальних інститутів. За цих умов, необхідність зсуву фокусу дослідження зі ЗМІ як посередника у процесі формування довіри до соціальних інститутів на ЗМІ як об'єкта довіри, що підкреслюється авторкою, вважається доцільною та обґрунтованою.

Отже актуальність теми дослідження обумовлюється кількома чинниками. Насамперед, вона пояснюється кризою довіри до соціальних інститутів в українському суспільстві, що було зазначено вище. По-друге, певним чином на процес формування довіри до мас-медіа впливає зміна моделі взаємодії ЗМІ з їхньою аудиторією, яка була зумовлена розвитком інформаційно-комунікативних технологій. Поява конвергентних медіа у інтернет-просторі, які функціонують на платформі веб 2.0, призводить до руйнування усталених моделей поведінки аудиторії та збільшення рівня її інформаційної і комунікативної активності як рівноправного агента комунікаційних процесів. Це вимагає розробки новітніх, адекватних в умовах останніх соціально-політичних та технологічних змін методологічних схем дослідження, оновленої концептуальної схеми вивчення довіри до мас-медіа. Виходячи з вищенаведеного, обрану Каверіною А. С. тему дисертаційного дослідження вважаємо актуальною та своєчасною.

У дисертаційній роботі авторка вдало та відповідно до вимог формулює мету, яка полягає у «розробці концепції довіри до конвергентних медіа у медіапросторі» (с. 3), та ставить перед собою завдання, які були реалізовані у процесі дослідження. Дисертація Каверіної А. С. «Довіра до конвергентних

медіа в Україні» відзначається обґрунтованістю та логічністю побудови. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зазначимо, що основні положення дисертації було опрацьовано із залученням значного масиву літературних джерел, що свідчить про системний підхід авторки до проблематики.

У першому розділі «Теоретико-методологічні підходи до вивчення довіри у медіапросторі» (с. 10-61) дисертантка переконливо обґрунтовує необхідність аналізу сутності довіри у сучасному медіапросторі та досить вдало реалізує свій дослідницький задум, у теоретичному сенсі. Заслугує відзнаки обсяг опрацьованої дисертанткою теоретичної бази. У процесі аналізу поняття «довіра» авторка звертається до цілої низки наукових робіт, присвячених вивченню довіри у контексті теорій соціального обміну та соціального капіталу, теорії систем, етнометодологічної теорії та інших. Авторка вдало систематизувала розглянуті теорії та, ґрунтуючись на численних визначеннях даного поняття, виокремила основні компоненти довіри, до яких віднесла ризик та очікування (с. 14-16). Вичерпно представлено аналіз значення медіавпливу у процесі побудови довіри до соціальних інститутів, зокрема до інституту ЗМІ, та при розмежуванні понять «віра» та «довіра» у контексті вивчення форм ставлення до мас-медіа (с. 20, 24-28, 52, 54-58). Спираючись на розгляд численних концепцій довіри до засобів масової інформації, до журналістики, до он-лайн інформації та концепцій кібердовіри Каверіна А. С. надає змістовну аргументацію необхідності використання поняття «медіадовіра» у контексті комплексного аналізу довіри у медійному просторі. Авторка надає характеристику медіадовіри, визначаючи її як «різновид довіри, що виникає у процесі масової комунікації та інтегрує прояви довіри до всіх структурних елементів медіапростору від довіри до інформації до довіри до журналіста та охоплює всі форми й рівні взаємодії аудиторії з інформацією та її джерелом» (с. 30). Цікавим є висновок про кількісну перевагу досліджень он-лайн складової медіадовіри, яка містить аналіз довіри до інтернету, до он-лайн медіа, до

мережевої інформації тощо.

У другому розділі «Конвергентні медіа як основний тип ЗМІ сучасного суспільства» (с. 62-96) авторка зосереджується на вивченні процесу конвергенції як основи розвитку сучасного медіапростору, аналізі конвергентних медіа, їхніх характеристик та типологій. Дисертантка комбінує аналіз теоретичних напрацювань та даних емпіричних досліджень для обґрунтування ролі медіаконвергенції у процесі розвитку медіапростору, що дозволяє їй дійти висновку про головну роль конвергенції у збереженні традиційними медіа позицій на медійному ринку про її значення як сучасного етапу розвитку медійної галузі (с. 63-67, 69-70). Здійснений авторкою аналіз концепцій конвергенції дозволив їй систематизувати та удосконалити класифікацію напрямів медіаконвергенції, яка складається з таких альтернатив, як: конвергенція засобів масової інформації; конвергенція телекомунікаційних пристроїв; конвергенція медіа-ресурсів; конвергенція медійних професій; конвергенція рівнів професіоналізму; конвергенція сфери послуг (с. 69). Також авторкою здійснено конструктивний аналіз характерних рис конвергентних медіа в інтернет-мережі та доповнено їхній перелік характеристикою, яка полягає у мультиконтентності медіа (с. 79-82). Розкриваючи дану характеристику дисертантка підкріплює аналіз теоретичних напрацювань результатами авторського контент-аналізу сайтів рейтингових медіа та наводить таку типологію контенту: «тестовий/фото/відео та комбінований контент; комерційний/некомерційні контенти; новинний професійний/аматорський контенти; інтерактивний контент; сюжетний та довідковий контенти; внутрішній/зовнішній контенти; лінійний та гіпертекстуальний контенти» (с. 82). Ґрунтовний аналіз конвергентних медіа в інтернеті дозволив дисертантці систематизувати та узагальнити їхню типологію. Авторка наводить наступну типологію: «он-лайнні версії традиційних ЗМІ (журнали, газети, телебачення, радіо); сайти інформаційних агентств; суто мережеві аналоги традиційних ЗМІ (інтернет-радіо, інтернет-журнал, інтернет-телебачення тощо);

інформаційні веб-портали; соціальні медіа (соціальні мережі, блогосфера)» (с. 86).

У третьому розділі «Медіадовіра: характеристика, фактори формування та прояву» (с. 97-156) авторка, на засадах численних емпіричних досліджень (2011-2016 рр.) викладає принципи утворення довіри до сучасних ЗМІ. У роботі здійснено вторинний аналіз низки українських та закордонних досліджень довіри до соціальних інститутів та до мас-медіа зокрема, наочно продемонстровано падіння рівня довіри до мас-медіа.

Найбільшу увагу привертає характеристика факторів довіри до конвергентних медіа, яка була розроблена дисертанткою на базі результатів авторського експертного опитування. Окрім виокремлення факторів довіри авторка здійснює їхню систематизацію та у результаті формує чотири групи факторів, серед яких: репутація мас-медіа; фактори авторитетності журналіста; фактори дотримання журналістських стандартів; фактори поведінки цільової аудиторії (с. 128-134). Також наукову цінність має удосконалення характеристики тенденцій розвитку сучасного медіапростору. Авторка наводить та характеризує низку тенденцій, серед яких і ті, що мають глобальний характер та обумовлені розвитком інформаційно-комунікативних технологій, і ті, які зумовлені соціально-політичною ситуацією в українському суспільстві (с. 109-118). Висновки дисертаційної роботи Каверіної А. С. є змістовними, доречними та відповідно обґрунтованими.

Результати дослідження Каверіної А. С. мають наукову та практичну цінність. Вони можуть бути використані освітніми закладами у процесі підготовки навчальних курсів для студентів соціологічних спеціальностей, а також професійною спільнотою журналістів і журналістськими школами для розробки програм з підвищення якості української журналістики та стабілізації рівня довіри до мас-медіа і, відповідно, соціальних інститутів в цілому.

Основні положення дисертаційної роботи представлені належним чином у наукових публікаціях, зокрема міжнародних, а також апробовані на численних

наукових конференціях, круглих столах та семінарах. Окрім цього, зміст дисертаційної роботи стисло, але чітко та вичерпно представлено у авторефераті, якій має логічну структуру та всі необхідні у відповідності до вимог елементи.

Аналіз тексту дисертаційної роботи, автореферату та публікацій дозволяє зробити висновок, що представлене до захисту дослідження є самостійною, завершеною науковою роботою, результати якої є актуальними, обґрунтованими та такими, що мають доволі високу теоретичну та практичну цінність. Між тим, незважаючи на достатньо високий рівень дисертації, необхідно висловити певні зауваження та побажання, які істотно не впливатимуть на загальну оцінку роботи.

1. У дисертації авторка виокремлює необхідність використання категорій «ЗМІ», «мас-медіа» та «медіа» замість поширеного зараз «ЗМК» (с. 17-18) для описання сучасних технічних пристроїв трансляції інформації, але її аргументи виглядають не завжди досить переконливо. Хотілося б отримати додатковий коментар автора.

2. У першому розділі дисертації, який називається «Теоретико-методологічні підходи до вивчення довіри у медіапросторі» доволі багато місця відведено на розгляд та характеристику медіавпливу (с. 20, 24-28, 52, 54-58). Безперечно, він є невід'ємною складовою процесу формування громадської думки та сутності мас-медіа загалом. Але хотілося б отримати відповідь авторки, власне які елементи медіа впливу виявляються найбільш значущими у контексті вивчення довіри до мас-медіа.

3. У третьому розділі дисертантка наводить результати авторського якісного дослідження, проведеного методом експертних інтерв'ю. Зрозуміла характеристика експертної групи журналістів як медіаграмотної аудиторії. Але дисертаційна робота тільки виграла б, якби наряду з цим дослідженням, авторка б застосувала кількісне опитування масової аудиторії (можливо й регіонального, а не тільки національного рівня).

4. Авторська емпірична база дослідження складає 35 інтерв'ю із українськими журналістами. Репрезентативність отриманих даних в експертному опитуванні загалом визначається якістю критеріїв (бажано 3-5). Ця сфера представлена достатньо великою кількістю професіоналів з різних ЗМІ, то ж нескладно було б рекрутувати значно більше таких респондентів, що б дозволило вести мову про справжню вірогідність дослідження та можливість поширювати отримані суб'єктивні роздуми на об'єктивну ситуацію в цілому. Отже чим визначається кількість в 35 інтерв'ю?

Але вищенаведені зауваження у жодному разі не принижують наукового значення дисертаційної роботи. Таким чином, дисертація Каверіної Альони Сергіївни «Довіра до конвергентних медіа в Україні», подана до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології, є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що повністю відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19 серпня 2015 року та № 1159 від 30 грудня 2015 року), а її автор Каверіна А. С. заслуговує присудження наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

Офіційний опонент:

кандидат соціологічних наук, доцент

доцент кафедри соціології

Інституту соціальних наук

Одеського національного

університету імені І. І. Мечникова

О. Р. Личковська

